

УДК 398.332.4(=135.2)(477.74) «18»

**ЗИМОВІ СВЯТА МОЛДАВАН БЕССАРАБІЇ У ХІХ СТОЛІТТІ
(за матеріалами «Кишинівських єпархіальних відомостей»)**

В. Березовська
кандидат історичних наук, доцент,
Дунайський інститут Національного університету
«Одеська морська академія»

У статті проаналізовано відомості, присвячені опису різдвяних і новорічних свят та обрядів бессарабських молдаван, опубліковані в часописі «Кишинівські єпархіальні відомості» у 70-і роки ХІХ століття. Серед традиційних обрядів молдаван того часу описуються такі, як «крічун», «гейт» та інші.

Ключові слова: Бессарабія, молдавани, новорічні свята, різдвяні обряди, ворожіння.

Комплекс зимових обрядів і свят молдаван Бессарабії акумулював у собі «симбіоз тематик, дійових осіб, соціальних інтересів, які за своїм походженням належали до різних історичних епох» [1, с. 158]. Більшість з цих обрядів своїми витокami сягають дохристиянського періоду, й не зважаючи на посилену християнізацію протягом кількох десятиліть, язичницькі елементи нікуди не зникали, виявляючись надто живучими. На думку Г. Кожолянко, «наукові дослідження зимової обрядовості молдаван засвідчують подібність звичаєвих форм молдаван з сусідніми етносами – румунами та українцями» [2, с. 142]. Причина цього явища – тривале та безконфліктне співіснування вказаних етносів на території Бессарабії.

Зимові традиції та свята молдавського населення різних куточків нашої держави були об'єктом дослідження багатьох істориків та етнологів. Так, А. Мойсей досліджував зимові карнавальні традиції східнороманського населення Буковини [1], Г. Кожолянко описував зимову календарну обрядовість молдаван у другій половині ХХ ст. [2], Ю. Попович присвятив свою роботу аналізу звичаїв, прикмет та обрядів, що існували на території Бессарабії і Буковини [3]. Дослідниця Л. Антохі з'ясувала специфіку різдвяно-новорічної традиції молдаван Бессарабії, зосередивши увагу на основній «тематичній спрямованості календарної пісенності регіону» [4, с. 181].

Зимова обрядовість знайшла своє відображення у різноманітних джерелах, одним з яких може слугувати часопис «Кишинівські єпархіальні відомості».

Метою нашої розвідки є порівняльний аналіз статей, надрукованих у часописі «Кишинівські єпархіальні відомості» у 70-ті роки ХІХ ст., які було присвячено опису зимових звичаїв та обрядів бессарабських молдаван.

«Кишинівські єпархіальні відомості» – перший періодичний журнал Бессарабії, який друкувався у період з 1867 по 1917 рр. У 1867-1904 рр. КЄВ виходив два рази на місяць, а з 1905 р. – щотижнево. Журнал поділявся на дві частини – офіційну та неофіційну. На сторінках часопису в основному публікувалися матеріали релігійно-догматичного змісту й напрямку, висвітлювалося внутрішнє життя єпархії, багато уваги приділялося питанням організації релігійних закладів освіти в регіоні. Однак серед інших матеріалів неофіційної частини певне місце займали статті, присвячені місцевій історії, звичаям та обрядам різних етносів краю, історико-статистичним описам населених пунктів та приходів Бессарабії.

Предметом дослідження стали статті, опубліковані на сторінках часопису: «Простонародні святкові події в Бессарабії» [5; 6], «Святкові звичаї та пісні бессарабських молдаван на Різдво і Новий Рік» [7], «Про забобонні звичаї, повір'я і прикмети мешканців села Ставучан Хотинського повіту» [8] та ін.

Обрані статті мають багато спільних рис. По-перше, їх авторами виступають парафіяльні священники, які, скоріш за все, були безпосередніми свідками подій, що описують. По-друге, кожен з авторів метою статті вбачає необхідність «просвітлення простого люду» та виступає за необхідність відмови від народних свят на користь свят релігійних. По-третє, автори визнають, що в зимових звичаях бессарабських молдаван є багато доброго та поетичного, однак багато й грубого та марновірного. При цьому, кожен з авторів має свій стиль; виявляє особисте ставлення до предмету опису: від захоплення, бо «Бессарабія – країна народу доброго, тихого та вихованого» [5, с. 87], до відвертої зневаги до «малоосвіченості та неуцтва народу» [8, с. 314].

За спостереженнями одного з авторів, «...народний характер молдаванина наочно відбивається в їх звичаях та святах..., а внутрішнє життя бессарабських молдаван далеко не безжмарне, як це можуть собі уявити деякі» [5, с. 87].

До основних зимових свят молдаван Бессарабії відносять Різдво Христове та Новий рік. Як же відбувалася підготовка та проведення цих свят понад 150 років тому?

Різдво в селах Бессарабії на місцевому наріччі має назву «*кричун*» [5, с. 88]. Щодо походження цієї назви, то існує кілька версій. За однією з них слово «кричун» походить від турецького «карачун», й вважається, що його було перенесено місцевими мешканцями з турецького зимового свята, яке співпадало у часі з Різдвам [5, с. 88]. Інша версія виводить цю назву від слова «кричати», оскільки народні звичаї на це свято передбачають веселощі, жарти, крики, гамір. Третя версія пов'язує цю назву з криками свиней, яких заколюють й готують до різдвяного столу. Існувало навіть відповідне прислів'я: «Ось і настає для свиней кричун!».

Ще одне цікаве спостереження. Як правило, свиней до Різдва заколювали 20 грудня, а в цей день православна церква поминає мученика Ігнатія Богоносця. Автор переконаний, що «...груба народна уява поєднала загибель свиней зі смертю Ігнатія Богоносця», й навіть звідси пішов «...образливий для християн звичай вживати прислів'я «*Ца вені Ігнату*» – що можна трактувати як – прийде й для тебе Ігнат!» [5, с. 89]. «Кричун» є лише початком підготовки простолюдинів до різдвяних свят.

У цей же час господині починають готуватися до Різдва: прибирати та прикрашати хату; чистити й лагодити домашній посуд та одягу. «Потрібно віддати честь молдаванам за охайність та чистоту їх помешкань... Скрізь побілено і почищено. Піч розфарбована різнокольоровими арабесками. Підлога вистелена килимками. Постіль чиста і біла, ікони завішані чистими білими рушниками» [5, с. 90]. Паралельно відбувається виготовлення святкових страв (як для домашнього вжитку, так і для церковних потреб). Готується багато страв, основними серед яких є «*пине*» (калачі), «*речітура*» (холодець), «*сармале*» (голубці), «*плагінда*» (пиріг з начинкою). Все, що приготовлено до святкового столу, складається на столі та накривається білою скатертиною.

Напередодні Різдва в кожній молдавській родині чекають на візит священика, який має благословити святковий стіл. Без цього благословення родина не може розпочати трапезу. З приходом священика навіть пов'язана одна з місцевих прикмет – якщо церковнослужитель не завітав до хати напередодні Різдва – це дуже погано відіб'ється на розведенні домашньої птиці («квочки не будуть у цьому році добре сидіти на яйцях й виведуть мало курчат» [5, с. 91]). Якщо священик завітав до хати, йому обов'язково запропонують «*пофтім шидець*» (будь ласка сідайте). Цій пропозиції не можна супротивитися, не бажаючи накликати на себе прокляття господині.

Цікаві передріздвяні уявлення бессарабських молдаван пов'язані із міфологією. Вважалося, що «*дракул*» (диявол) відчуває своє падіння через народження Сина Божого, й тому намагається всіма силами нашкодити людям. Тому все погане, що відбувається напередодні Різдва – все від лукавого. А ще перед святами відьми заглядають до вікон в кожную хату, й велике щастя чекає на того, хто побачить їх – відьми не можуть нашкодити такій людині, а навпаки – опікуються нею.

П. Сирков наводить цікаву інформацію про так званих «зини». *Зини* – це молдавські німфи або гірські діви (подібні болгарським «само-вилам» та сербським «вилам»). Молдавські легенди представляють їх чарівними крилатими дівчатами, з блискучим золотим волоссям та ніжним білим тілом. Свій час *зини* проводять в піснях і танцях. Не хехтують *зини* й зустрічами зі смертними молодиками, від яких народжують дітей. Найбільшу активність *зини* виявляють саме напередодні Нового року [7, с. 544].

Саме Різдво в молдавських селах супроводжується колядою. Як і в українських селах, молдавська молодь колядує під вікнами. Окрім коляди в молдавських селах Бессарабії відбувається мандрівка з зіркою. У статтях, що ми аналізуємо, опис цього звичаю має певні відмінності. За однією з версій, новорічні колядування у бессарабських молдаван на місцевому діалекті мають назву «*Іроде*», або представлення Ірода [5, с. 92]. В цій ході беруть участь не лише молоді неодружені хлопці, а й чоловіки середнього віку. Всі учасники дійства переодягаються у строкату одягу, переважно жіночі плаття; надягають на голови шапки, прикрашені кольоровим папером; беруть до рук палки або гілочки, які також прикрашені яскравими або паперовими стрічками. Один з учасників ходи являє собою Ірода, інші – волхвів, що прийшли вклонитися новонародженому Ісусу. Попереду процесії йдуть хлопці із зіркою, яка зроблена з кольорового паперу. В театральному відношенні учасники дійства зображують збентеження Ірода при отриманні звістки про народження Ісуса. Юнаки співаючи описують події в «кількох куплетах простонародної коляди» [5, с. 93].

В іншому випадку, опис обряду передноворічного колядування має дещо інший варіант. З 25 грудня у молдаван починається хода із зіркою, яка продовжується до 6 січня. У цих діях беруть участь лише хлопці віком 14-15 років. Наймолодший йде попереду й несе зірку, яку виготовляють з деревини розміром з колесо та оклеюють різнокольоровим папером або розмальовують масляними фарбами. В середині зірки наклеєне зображення Ісуса Христа. По кінцях зірка прикрашена дзвонами та різнокольоровими китицями. Хлопці заходили до кожної хати, співали духовні вірші [7, с. 535-537]. Як зауважує автор, «...ходіння із зіркою є залишком вертепно-драматичних різдвяних вистав в Малоросії, які проводилися на свята простим народом, а потім учнями київської академії. Багато в піснях позичено у малоросів, й не викликає сумнівів, що деякі з цих пісень перейшли до молдаван від малоросів» [7, с. 540].

До зимових свят також відноситься й перший день Нового року. Він займає одне з найважливіших місць серед зимових свят як за церковним значенням (день Св. Василя), так й за народними звичаями – початок всього нового (року, життя, врожаю, сподівань, надій) [6, с. 415].

У Бессарабії свято Нового року, як і в інших регіонах, супроводжується чисельними звичаями та обрядами.

Так, в селі Ставучани (Хотинського повіту) хлопці з ранку, не чекаючи закінчення святкової церковної служби ходять по селу «*візитувати*» – заходять до кожної хати, посівають хазяїв зерном та співають новорічні вірші. «Дівчата під час посівання намагаються зловити зерна. Якщо зерен буде парне число – це означає, дівчина вийде заміж в новому році» [8, с. 315-316].

Один з молдавських новорічних обрядів має назву «*гейт*». Особливо чекає на свято сільська молодь. Ще задовго до вечора юнаки та хлопці збираються групами та домовляються з приводу вечірніх мандрівок по селу з жартівливими привітаннями. «Ці привітання дуже дорогі для молдаван, тому що в них висловлюється побутовий землеробський характер народу. За змістом вони доволі грайливі та цікаві. Озвучуються вони у формі рапсодій, але з такими доповненнями та жартами, що слухаючи їх неможливо утриматися від сміху» [6, с. 416].

Коли настає вечір, вся молодь збирається в зазначеному місці. З юрби обирають найбільш спритного та гарного юнака, який бере на себе обов'язок сміливо, голосно та чітко проговорювати рапсодію. Решта учасників дійства дзвонять у маленькі дзвони,

ляскають «бичами» (батогами) та голосно, після кожного куплету, викрикують слово «гей!». Від цього вигуку походить й назва самого дійства – «гейт», та його учасників – «гейтори». Веселою та шумною юрбою хлопці відправляються з привітаннями по селу. За жартівливий спів *гейтори* отримують невеличку нагороду у вигляді калачів та грошей [6, с. 419]. У той час, коли по селу проходить *гейт*, в домах бессарабських молдаван відбувається зустріч Нового року, який вони святкують в родинному колі.

У перший день Нового року проходить наступний народний звичай, що має назву «геманат», або посівання. Хлопці («басць») з самого ранку ходять по селу й сіють по хатах пшеницею, кукурудзою, ячменем, горохом, наспівуючи господарям всілякі побажання здоров'я, благополуччя, щастя, за що отримують відповідну до їх віку винагороду [6, с. 421]. Юнаки та дівчата ближче до обіду збираються в центрі села (або біля питних закладів), де танцюють «джок». Ось як автор описує це дійство: «Джок – це національний молдавський танок, ... в ньому відображається природний характер молдаван. Молоді люди подають друг другу руки й стають по колу. Повільно, серйозно, майже неохоче вони починають рухатися то в одну, то в іншу сторону. Однак поступово темп збільшується, танок стає жвавішим, рухи все швидшими. Тепер це веселий й дуже швидкий танець, в якому проявляється багато народної сили і енергії» [6, с. 425].

Головне місце в родинних новорічних розвагах займає ворожіння, й тут бессарабські молдавани виявили безліч форм і видів магії. Хоча автори статей «Кишинівських епархіальних відомостей» були священиками й обов'язково свою розповідь розпочинали із засудження «цих марновірств», тим не менш, вони досить докладно описували сам процес. Наведемо приклади деяких новорічних ворожінь.

На невеличких папірцях писали слова – щастя або нещастя. Під час вечері кожен з присутніх за столом витягував собі один з папірців, визначаючи таким чином, яким для нього буде наступний рік.

На рознос викладають хліб, сіль, гроші, вугілля та накривають ці речі серветкою. Також під час вечері господар підходить до кожного члена родини, який навпомацки витягає будь-який з предметів. Цікаво, що кожен з предметів мав своє означення. Хліб – до доброго врожаю, сіль – на щастя та вдачу в усіх справах, гроші – багатство й достаток в домі, вугілля – нещастя й навіть смерть.

Існував цілий цикл так званих жіночих новорічних ворожінь. «Добре, якщо дівчина молода та гарна – вона може не дуже перейматися своєю долею, але якщо вона не мала особливої краси й тому ж їй йшов вже третій десяток – як тут не хвилюватися!», – підмічав автор [6, с. 421]. Вночі, таємно від усіх, заплющивши очі вона підходила до тину, й ... починала рахувати кілки. Щастям було нарахувати 10 кілків – це обіцяло швидке одруження, однак якщо кілків було менше, або більше – дівчина вже не розраховувала на заміжжя. Кілки могли «розповісти» й про якість майбутнього чоловіка. Якщо верхівка гладенька – чоловік буде добрий, але бідний; якщо шорстка – злий та сварливий; з сучками та гілочками – молодий та багатий.

Багато ворожінь було пов'язано з господарчою діяльністю бессарабських молдаван. Так, одне з ворожінь виглядало наступним чином. У 12 тарілок кладуть 12 пластинок луку, розташовують тарілки на столі в ряд. У кожну з тарілок висипають рівну порцію солі й чекають деякий час, а потім вже оцінюють – у якій тарілці (за рахунком) буде більше води – в той місяць й буде більше дощу. Якщо тарілка співпадала з місяцем, що передувє визріванню врожаю, то робили гарний прогноз на вдалий врожай на наступний рік [8, с. 316].

Більшість з описаних обрядів дійшло й до наших часів. Це можна пояснити тим фактором, що традиційній аграрній обрядовості притаманна не лише магічна, а й естетична функція, «основний зміст якої полягає в поетизації повсякденного життя селянина, його праці» [9, с. 156].

Минають роки і століття. Змінюються умови існування, державні кордони та політичні лідери. Однак є в нашому житті речі, які поєднують кожного з нас із сивою

давниною, з корінням свого народу – це фольклор і традиції. Їх збереження й дослідження сприятимуть, з одного боку, покращенню етнічної самоідентифікації мешканців прикордонних територій, а з іншого – демонструють єдність та взаємовплив народів, що мешкають на одній землі.

1. Мойсей А. Зимові карнавальні традиції східнороманського населення Буковини / А. Мойсей // Етнологія. – 2009. – №16. – С. 157-169.
2. Кожолянко Г. Дослідження зимової календарної обрядовості молдаван у другій половині ХХ ст. / Г. Кожолянко // Русин. – 2010. – № 2 (20). – С. 142-147.
3. Попович Ю. В. Молдавские новогодние праздники / Ю. В. Попович. – Кишинев, 1974.
4. Антохі Л. Зимовий календарний фольклор молдаван Басарабії / Л. Антохі // Фольклористичні зошити: Зб. наук. пр. – Луцьк, 2009. – Вип. 12. – С. 181-198.
5. К-ий А. Простонародные праздничные события в Бессарабии / А. К-ий // Кишиневские епархиальные ведомости. – №3. – 1 февраля 1870. – С. 87-95.
6. К-ий А. Простонародные праздничные события в Бессарабии / А. К-ий // Кишиневские епархиальные ведомости. – №6. – 15 марта 1870. – С. 415-425.
7. Сирков Полихромий (свящ.). Святочные обычаи и песни у бессарабских молдаван на Рождество и Новый год / Сирков Полихромий (свящ.) // Кишиневские епархиальные ведомости. – №14. – 15-31 июля 1874. – С. 535-552.
8. Кульчицкий С. О суеверных обычаях, поверьях и приметах жителей села Ставучан Хотинского уезда // Кишиневские епархиальные ведомости. – №7. – 1-15 апреля 1873. – С. 314-319.
9. Кожолянко Г. Різдвяні стята молдаван та румунів Буковини: до питання витоків святкування / Г. Кожолянко, М. Бурла. – Русин. – 2010. – № 2(20). – С. 148-157.

Березовская В. Зимние праздники молдаван Бессарабии в XIX веке (по материалам «Кишиневских епархиальных ведомостей»).

В статье анализируются сведения, посвященные описанию рождественских и новогодних праздников и обрядов бессарабских молдаван, опубликованные в журнале «Кишиневские епархиальные ведомости» в 70-е годы XIX века. Среди традиционных обрядов молдаван того времени описываются такие, как «крічун», «гейт» и другие.

Ключевые слова: Бессарабия, молдаване, новогодние праздники, рождественские обряды, гадания.

Berezovska V. Winter holidays of the Moldavian Bessarabia in the 19th century (based on the materials of the «Chisinau Diocesan Information Center»).

The article studies the materials devoting to the Christmas and New Year holidays and ceremonies of the Bessarabian Moldavians. These materials were published in the magazine «The Chisinau Diocesan Statements» in the 70th of XIX century. The author describes some kinds of traditional ceremony of Moldavians of that time such as «kritchun», «geit» and others.

Key words: Bessarabia, Moldavians, New Year holidays, Christmas ceremony, fortune telling.